

मोह आणि लोभ

श्रीमद् नामचैतन्य भानुदास

दि. १५-१२-२००९

दैनिक सकाळ, मुंबई यांच्या सौजन्याने

मोह आणि लोभ या मनाच्या पूर्णतः भिन्न अवस्था आहेत. ज्याविषयी मानवाला मोह पडतो त्या गोष्टीकडे मानव मनाने किंबहुना शरीरानेही आकृष्ट होतो. मात्र लोभात नेमकी उलट प्रक्रिया होते. ज्याविषयी आकर्षण वाटतं त्या गोष्टीचा स्वतःकडे संचय करण्याची वृत्ती आढळते. एखाद्या स्त्रीला दागिन्यांचा, किमती वस्त्रांचा सोस असेल आणि ती स्त्री त्याचा संचय करत असेल किंवा एखादी व्यक्ती द्रव्याचा संचय करत असेल तर ती लोभी आहे असंच म्हणावं लागेल. मात्र कोणत्याही संचयासाठी द्रव्याची आवश्यकता असतेच. 'लोभ' या रिपूतील लक्ष्मणरेषेचा विचार केला तर असं लक्षात येईल, की 'द्रव्यासक्ती' हा त्याज्य तर 'द्रव्यार्जन' हा व्यवहार्य भाग आहे. द्रव्यार्जन हे जीवनाला अत्यावश्यक आहे. अगदी भिकारीसुद्धा पोटसाठी भीक मागून द्रव्यार्जन करीत असतोच की. द्रव्यासक्तीत मात्र अडल्या-नडल्याकडून पैसे ओरबाडून घेणं, तिजोऱ्यांचं धन करणं किंवा परदेशातील बँकांमध्ये धन जमा करणं हे सारं अनैतिकच. द्रव्यासक्ती तर नाहीच पण त्यागी वृत्तीचं एक उदाहरण सहज आठवलं म्हणून सांगतो. इंदोरमध्ये 'बाईबाई' नावाच्या एक बाई रस्त्यावरती गाणं म्हणून आपलं पोट भरत असत. चार ठिकाणी शिवलेली पण पांढरी स्वच्छ साडीचोळी, उजळ कांती, कपाळावर कुंकवाचा टिळा, डोक्यावर पदर, एका हातात एकतारी आणि दुसऱ्या हातात चिपळ्या. संत मीराबाईंची आठवण झाली नाही तरच नवल. हातातील एकतारीच्या झंकारनादात, खड्या पण भावपूर्ण आवाजात तल्लीन होऊन त्या भजनं म्हणत असत. एकदा बाईबाई राजवाड्याच्या दिशेने वळल्या. करारी पण कलाप्रेमी तुकोजीराव होळकर महाराज राजवाड्याच्या सज्जात बसले होते. सेवकाला महाराजांनी "कोण गातय त्यांना घेऊन ये" असं फर्मावलं. त्याने बाईबाईंना सभागृहात हजर केलं. महाराजांनी बाईबाईंकडून भजनं ऐकण्याची इच्छा व्यक्त केली. त्यांनी भजनाला सुरुवात केली. महाराजांसह राजवाड्यातील सारी मंडळी आली. भजनांच्या भावागणिक वातावरण बदलत होतं. दीड तास झाला. शेवटी बाईबाईंनी भैरवीत अतिशय आर्त भजन म्हटलं. महाराजांचे डोळे पाणावले. बाईंनी वीणा आणि चिपळ्या खाली ठेवल्या. महाराजांना नमस्कार केला. प्रथेप्रमाणे सेवकाने रेशमी रुमालाने झाकलेलं आणि पैशांनी भरलेलं ताट पुढे केलं. "बाबा, कशाला हा माझ्या जिवाला घोर?" महाराजांच्या लक्षात आलं. बाईंची फाटकी साडीचोळी बघून साड्यांची चवड बाईसमोर ठेवायला सांगितली. "बाबा, गावोगाव फिरणार मी, हे कुठे सांभाळू? भजनांची कदर केलीस मला सगळं मिळालं." बाईंनी गहिवरून सांगितलं. महाराज भारावून गेले. "बाई, भावाची भेट म्हणून तरी घे" महाराज म्हणाले. साड्यांची चवड न्याहाळत बाईंनी एक पांढरी साडी काढून घेतली. "मी भावाचा मान ठेवला हं" असं म्हणत बाईंनी निरोप घेतला. असा राजा आणि बाई होणे नाही. या सदरात पुढे आपण क्रोध या रिपूचा विचार करू.